

Bosbes, Veenbes, Cranberry

Bosbes - *Vaccinium myrtillus*

Eenieder die wel eens een boswandeling heeft gemaakt, zal zeker kennis hebben genomen van lage struikjes met een hoogte van 30 tot 60 cm, vaak met uitlopers aan elkaar verbonden. De kans is dan erg groot, dat het daarbij om de bosbes ging, die in ons land in relatief veel bossen vrij massaal voorkomt. De struikjes vormen kruikvormige bloempjes, die witgroen tot roze van kleur zijn. De bloempjes groeien uit tot purperzwarte bessen met een wasachtig, wit waas, die een doorsnede hebben van circa 1 cm. De rijping geschiedt meestal in twee fasen, namelijk een vroege oogst in juni en een tweede oogstperiode in augustus. Jonge planten ontwikkelen zich telkens via uitlopers; naast de moederplant ontstaan dus nieuwe planten, die veelal aan elkaar verbonden blijven. Hoewel de bosbes hoofdzakelijk nog in het wild voorkomt, kan het best interessant zijn enkele struikjes in eigen beheer te hebben. Allereerst vormen ze in de zomer mooie donkergroene struikjes, die in het najaar een gedaanteverwisseling ondergaan en dan allerlei herfsttinten vertonen. Vervolgens zijn de vruchten goed eetbaar, maar ze lenen zich vooral voor verwerking tot jam. Het sap van de bes bevat een zeer krachtige paarse kleurstof; de vruchten zijn zeer rijk aan vitamine A, B en C. De bosbes gedijt het beste op een humusrijke, matig zure grond ofwel op grond met een pH van 4 tot 4,5. Een goede heidetuin voldoet aan deze voorwaarden. Het groente- of fruituintje zal veelal voor de bosbes moeten worden aangepast. Dit kan men doen door op het stukje waar de bosbessen komen circa 15 cm tuinturf door de bovengrond te werken. Vervolgens moeten we bij het planten een gat graven van ca 40 cm breed en 40 cm diep en dit, nadat de plant erin staat, vullen met 2/3 tuinturf en 1/3 grond. Planten doen we bij voorkeur in de herfst of in het voorjaar. De plantafstand bedraagt ca. 50 cm.

Cranberry - *Oxycoccus macrocarpos* (Ait.) Pursh ofwel ***Veenbes*** - *Vaccinium oxycoccus*.

Veel minder bekend dan de bosbes is ongetwijfeld de veenbes, ook wel cranberry genoemd. Bij de veenbes kan een onderscheid worden gemaakt in de gewone veenbes ofwel *Vaccinium oxycoccus* en Amerikaanse veenbes ofwel *Vaccinium macrocarpum*. De gewone veenbes heeft draadvormige, lange stengels met puntige en kleine, smalle blaadjes. De plant vormt roze bloempjes, die in trosjes bij elkaar zitten. Deze bloempjes groeien uit tot rode of roze, soms met bruinrode vlekken, 8 mm grote bessen. De Amerikaanse veenbes (Lepeltjesheide) is een wat robuuster soort en heeft veel grotere bessen. Deze wordt in Nederland op de Waddeneilanden, met name op Terschelling, en in Drente beroepsmatig geteeld. De veenbes heeft een geheel eigen, zure smaak. Ze zijn erg geschikt voor bereiding tot jam, maar vormen ook een delicatessen bij wildgerechten. Hoewel deze bessesoort zich in principe gemakkelijk laat telen, zullen er veelal toch enkele aanpassingen nodig zijn.

Het is van veenbessen bekend, dat ze alleen gedijen in een constant vochtige bodem met een hoog gehalte aan organische stoffen en een pH van 4 tot 4,5. Een van nature natte en zure grond is dus ideaal. Ontbreekt het aan deze voorwaarden, dan is het mogelijk op de wat nattere gronden de bovenlaag tot op circa 30 cm diepte te voorzien van een dikke laag turf. Op de wat drogere gronden kan men een greppel graven van ongeveer 90 cm breed en 25 cm diep en bekleden met dik plastic folie. De greppel wordt weer gevuld met turf. Een goede plantafstand is 30 x 30 cm en een zonnige standplaats! De veenbes vormt lage struikjes van 30 á 40 cm hoogte. Goed dragende rassen zijn o.m. Early Back, Hawes, Searless, Jumbo en Mc Farlin. Het geven van meststoffen dient slechts sporadisch te geschieden. Op veengrond wordt niet bemest en stalmest of ander organisch materiaal mag nimmer worden toegediend.

Het vermeerderen en planten

De cranberry kan vermeerderd worden door stekken. Eenjarige scheutjes van 20 cm worden zo diep in de grond gezet, dat alleen het topje boven de grond uitsteekt. Kleine eenjarige scheutjes kunnen 4 tot 5 cm diep komen te staan. Ze wortelen gemakkelijk. De stekken worden op 30 cm afstand geplaatst. Ook is het mogelijk de cranberry te vermeerderen door scheuren. Er zijn altijd wel bewortelde meerjarige scheuten in het perceel aanwezig. Het vermeerderingsmateriaal dient afkomstig te zijn van jonge productieve planten. Alleen krachtige eenjarige planten worden op de heuvels in een daartoe aangelegd perceel uitgezet, in vierkantsverband op 30 cm van elkaar. De planten mogen ook dicht bij elkaar worden gezet. Daardoor zal de bodem sneller bedekt en het onkruid bestreden worden. Houdt een 40 cm brede strook als looppad aan voor het uitvoeren van teeltmaatregelen. Na het planten wordt het perceel terstond een dag onder water gezet, zodat de wortels goed met de grond in contact kunnen komen. Het wortelstelsel is niet uitgebreid. Het bestaat uit zeer fijne haarworteltjes. Op de meest natte plekken dringen ze enkele centimeters de grond in. Eerst na het "overzanden" dringen ze dieper in de grond door.

De groeiwijze

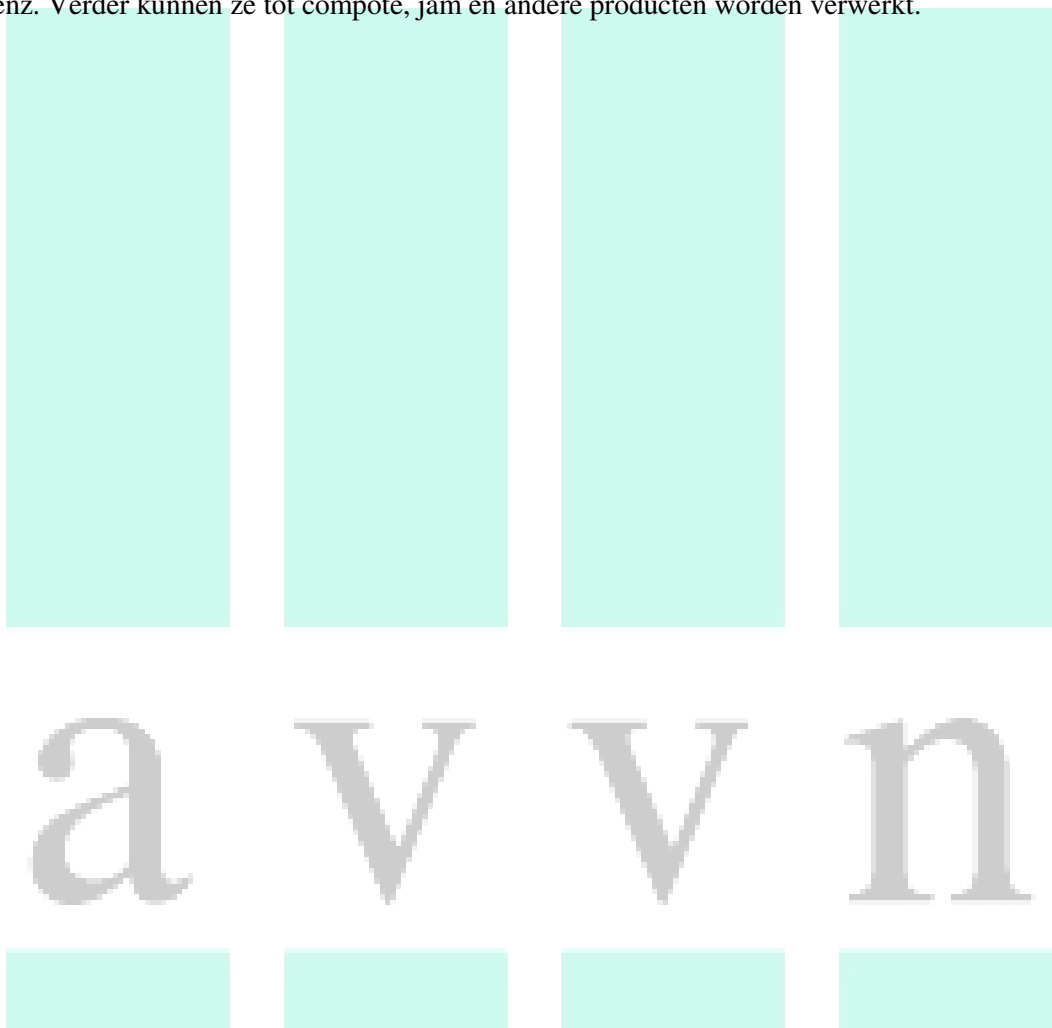
De scheuten groeien uit de okselen eindknoppen van de vruchtscheuten. Ze blijven 1 tot 2 jaar rechtop staan en worden gesteund door een massa andere scheuten. Bij onvoldoende steun buigen ze net onder de eenjarige scheut om. De bovenste 10 cm gaan dan weer rechtop staan. Nieuwe krachtige scheuten kunnen uit de okselknoppen van de voornamelijk eenjarige liggende scheuten ontstaan. De bladeren kunnen 2 á 3 jaar aan de takken blijven zitten. Oude bladeren zijn zomers glanzend donkergroen. De jonge bladeren zijn aan de bovenzijde lichtgroen en aan de onderzijde donkerder van kleur. Ze zijn ook soepeler. In de winter verkleuren de bladeren tot donkerrood. In het voorjaar herkrijgen ze weer hun donkere kleur. De bloemknoppen zijn in vergelijking met de bladknoppen wat plomper en groter van vorm. Ze worden in juli-augustus in de eindknoppen van de krachtig groeiende scheuten gevormd. In mei beginnen ze te zwellen. Vroeg in de zomer groeien uit de bloemknoppen scheutjes van 5 tot 10 cm. In de bladoksels van de pas ontstane scheutjes komen de bloemen tevoorschijn, één per bladoksel. Er kunnen 1 tot 7 bloemen per vruchtscheut voorkomen. Ook kunnen aan de korte stengeldeeltes, die aan de een- en tweejarige rechtop groeiende scheutjes voorkomen, bloemen ontstaan.

Rassen, bestuiving en nachtvorsten

Op Terschelling blijkt een mengsel van rassen voor te komen. De besvorm varieert van peer-, ovaal-, rond- tot klokvormig. De bes bloeit in juni-juli. De bloemen buigen omlaag en zijn rozerood van kleur. De bestuiving vindt plaats door middel van wind, en insecten. Windbestuiving blijkt niet zo doeltreffend te zijn. Bestuiving door bijen geeft betere resultaten. Twee bijenvolken per hectare gelden als minimum. Onkruiden en wintervorst De belangrijkste cultuurzorg is het bestrijden van onkruiden. Dat is uitsluitend handarbeid, omdat machines de wortels van de cranberry te zeer zouden beschadigen. Als de onkruidbestrijding twee jaar wordt verwaarloosd, zullen meer onkruid- dan cranberryplanten worden aangetroffen. Om het onkruid te bestrijden en de groei van de cranberry te bevorderen, kan het perceel 1 x per 3 jaar met grof zand worden verhoogd. Door het overzanden wordt de warmte zowel vastgehouden als teruggekaatst. De cranberry gaat zich verjongen. Door een betere doorluchting van de grond ontstaat hernieuwde wortelactiviteit, waarbij de oude wortels afsterven. De meeste misoogsten worden veroorzaakt door nachtvorsten; die eerder en vaker op veen- dan op andere grondsoorten voorkomen. De nachtvorsten zijn afdoende te bestrijden door het perceel te omdijken en dan het grondwaterpeil tot enkele centimeters boven de grond te verhogen. De aanwezigheid van water voorkomt een te sterke temperatuurdaling. Bloemknoppen zijn gevoelig voor wintervorst. Daarom wordt het perceel voor de wintervorst invalt, zo diep onder water gezet, dat geen scheut meer boven het water uitsteekt. Zodra de ijslaag zo dik is, dat hij "draagt", wordt het water onder het ijs weggepompt. Als de dooi gaat intreden, wordt het water teruggepompt, omdat anders door het inzakken van de ijsmassa grote schade aan de planten zou kunnen ontstaan. De cranberry kan zonder grote schade van november tot april onder water blijven staan. Schadelijke insectenplagen als van rupsen, kevers of luizen blijken zeldzaam voor te komen. Een goede bestrijding bestaat uit inundaties van ca. 48 uren, op heldere dagen toegepast te worden. De temperatuur van het water mag niet boven de 20 °C komen, anders treedt zuurstofgebrek op.

Opbrengst, oogst en het gebruik

Tijdens het 4^{de} jaar begint de cranberry in productie te komen. De opbrengst kan tot 1 liter per m² oplopen, maar alleen in gunstige jaren. De bessen zijn aanvankelijk groen van kleur, later worden ze geelachtig wit. Ongeveer 90 dagen na de bloei kan geoogst worden. De bessen zijn dan 1 tot 2 cm in doorsnee en donker- tot blauwachtig rood. Sommige rassen produceren bijna zwarte bessen. Ze kunnen met de hand of met een daartoe vervaardigd kambakje van de scheuten worden afgerist. Niet geheel rijpe bessen worden nagerijpt. Rijpe bessen kunnen zeer lang bewaard worden. Ze bevatten een weinig natriumbenzomaat, waardoor ze voor bederf behoed blijven. Bij een temperatuur van 40°C kunnen de vruchten ongeveer 6 maanden bewaard blijven. Cranberry's bevatten veel vitamine C, zijn rijk aan appel- en citroenzuur en zijn licht verteerbaar. Vers zijn ze niet lekker, omdat ze dan wrang en zuur van smaak zijn. Rijpe bessen zijn een lekkernij bij wild, kalkoen enz. Verder kunnen ze tot compote, jam en andere producten worden verwerkt.



a v v n

Tekst: AVVN